

UNIVERSITAT i PAÍS

Reus

Diada 2013

Benvolgut alcalde de Reus, regidors, autoritats, senyores i senyors,

Vull agrair l'honor que m'ha estat atorgat per tots vosaltres, i en representació vostra per l'alcalde i bon amic, Carles Pellicer, d'haver estat convidat a pronunciar aquestes paraules en l'acte de celebració de la Diada d'enguany. El lloc, la representació que ostento, el caràcter d'afirmació nacional de la celebració que ens reuneix i també el particular moment que vivim com a poble em porten avui parlar-vos d'Universitat i País. D'alguna manera, he tingut ocasió de fer-ho en altres ocasions, fins i tot en aquesta mateixa sala de plens, en el context més festiu de la Festa Major, però els moments que vivim com a societat, la profunda significació de la Diada i l'audiència avui reunida em fan pensar en la necessitat d'insistir en la íntima relació que existeix entre la definició d'un País i la seva Universitat.

Per començar pels fonaments, per què un país vol tenir una universitat? Hi ha relació entre la política universitària i la identitat com a país? Pot xocar la pregunta, però la resposta no és evident, com ho mostra la gran diversitat de situacions que es donen en els més de 200 estats del món. Faré servir un exemple, el del país més ric del món en termes de PIB per càpita, Luxemburg (89.000 €/càpita el 2011). Luxemburg no s'havia plantejat tenir sistema universitari fins a l'any 2003 i gaudeix de pressupostos específics per a la recerca només des de l'any 1999. És clar que hom pot argumentar que es tracta d'un país petit. Sí, però tampoc tant, és més gran, per exemple, que Malta, amb universitat des del segle XVIII, o que Islàndia, amb 4 universitats públiques i 3 privades i té una població superior a la mitjana europea de població per universitat.

Fins fa ben poc, l'opció com a país era, clarament, descansar en els sistemes de recerca i universitaris dels grans països que l'envolten. Enmig del procés de creació d'una unió política a Europa, aquest petit estat, que forma part del primer nucli de 6 països que fa més de 50 anys van signar el Tractat de Roma, decideix crear la seva universitat i, com no podia ser d'altra manera, entre les seves missions definides per llei li encarrega contribuir al desenvolupament social, cultural i econòmic de Luxemburg.

L'exemple, em sembla, conté la resposta a la qüestió plantejada: un país necessita una universitat en primer lloc perquè es reconeix identitàriament, per continuar desenvolupant-se com a tal i per fer-ho sobre bases pròpies, especialment en aquesta època dominada socialment, cultural i econòmica per la globalització. Potser aquesta qüestió és encara més clara a l'àmbit específic de la política científica: per què li cal a un país definir i desenvolupar una política científica **pròpia** si no és per emfasitzar aquest caràcter **propi**? Malgrat l'elevada difusivitat i transportabilitat del coneixement, malgrat totes les declaracions que es fan en cerca de major integració política, si més no a escala europea, tots els països amb una entitat suficient defineixen, avui en dia, la seva política científica i, dins aquesta, el paper del seu sistema universitari que, sempre, té com a missió contribuir al desenvolupament social, cultural i econòmic del país, per tal que aquest ocupi a l'esfera internacional, en aquest món global, el millor lloc possible. L'alternativa condemna al país a ocupar un lloc secundari, dependent de les economies tractores i de la possibilitat de subministrar-les béns i serveis poc basats en el coneixement.

Avui som aquí per celebrar la nostra Diada, aquella en què mig en broma mig seriosament acostumem a dir-nos que celebrem una derrota. L'Onze de setembre és més que la commemoració d'una derrota, és també un motiu per reflexionar sobre el nostre passat i el nostre present, i per fer

propostes pel futur i fent-ho ens identifiquem i refermem com a país. Particularment, a mi m'agrada associar la celebració al lema d'un altre país que viu i fa equilibris per mantenir-se com a tal dins un estat dominant, el Quebec, un lema que figura a la façana del palau de l'Assemblea Nacional, però també, i potser més efectiu, a totes les matrícules dels cotxes "quebequois": "**Je me souviens**". Crec que ens escau molt als catalans i que s'escau al caràcter de la Diada: som catalans, som tossuts i ens en recordem.

Sí, l'Onze de setembre recordem aquells que van morir el 1714 defensant Barcelona, perquè és la commemoració de la seva lluita la que ens fa tenir present que avui encara hem de lluitar com a poble per guanyar capacitat per decidir el nostre futur com a país. Cadascú a la seva manera. I una manera, potser de les més importants en aquest món global, és la definició d'una política científica de Catalunya, la qual implica naturalment la definició del sistema universitari català.

En matèria de política universitària i científica estem passant per un moment convuls, previ, fins i tot, a la complicada situació econòmica actual. No tan sols a Catalunya. Ja fa força anys, quan no s'albiraven els moments de crisi econòmica mundial que experimentem ara, l'any 2000 a Lisboa, els governants de la Unió Europea es van comprometre en una estratègia orientada a convertir Europa en l'economia més dinàmica i competitiva del món, basada en el coneixement, i per fer-ho es van marcar un objectiu molt clar: una inversió del 3% del PIB en R+D l'any 2010. L'estratègia de Lisboa era el camí necessari per competir mundialment amb les potències d'EUA i Japó i les economies asiàtiques emergents. Ara, quan el món s'ha vist sotragat per un terratrèmol econòmico-financer, l'estratègia d'evolucionar cap a una economia més basada en el coneixement es manifesta com l'única possible per mantenir i fer créixer els nivells de benestar de la nostra societat davant

altres models econòmics emergents molt menys sensibles a les diferències o fins i tot injustícies socials.

En aquesta determinant cruïlla en la qual es troba la nostra estimada i benestant societat europea, els processos de construcció dels Espais Europeus d'Educació Superior i de Recerca agafen un protagonisme superior al que es dibuixava amb l'estratègia de Lisboa. D'una banda, els sistemes universitaris i de recerca s'enfronten a l'important repte de participar més directament en l'activitat econòmica, nucleant o, fins i tot, liderant clústers de coneixement com a motors de l'evolució cap aquesta nova economia que ha de permetre la sostenibilitat primer i després el progrés del nostre model social. D'altra banda, la difícil situació econòmica pública i privada posa pressió sobre el compromís d'inversió en R+D: aquest 3% del PIB ens l'havíem marcat per a tres anys enrere i avui som ben just a la meitat. Aquesta tensió entre exigència i disponibilitat de recursos públics i privats alimenta un discurs de qüestionament del sistema universitari, perillós pel país, amb dos eixos principals: el model de distribució territorial d'universitats i centres de recerca, i la dicotomia universitat pública - universitat privada, sota l'interessat missatge d'una presumpta ineficiència de les institucions públiques.

Quan els sistemes són molt complexos, i el nostre com a país ho és especialment, les anàlisis i diagnòsis corren el risc de la sobre-simplificació, de centrar-se excessivament en unes facetes i no valorar suficientment d'altres. Voldria aprofitar aquesta ocasió i el selecte públic assistent per córrer aquest risc. És una oportunitat que m'heu donat avui i no voldria deixar-la passar perquè crec, efectivament, que ens trobem en un moment crític de la nostra història i hem de procurar, entre tots, encertar el camí. Faig servir l'element universitari com a vehicle excipient del meu discurs, perquè és a partir d'aquest que em ve la major part

d'evidències i informacions, però amb la consciència que es tracta d'una aproximació a la realitat del meu país.

En primer lloc, en honor a la Diada que ens ho recorda cada any, vull començar amb una obvietat: Catalunya existeix. Catalunya és una nació, una realitat de la qual deixem constància en infinitat de detalls, grans i petits, des de la pervivència de la nostra llengua al llarg de segles de viure en condicions adverses fins a trets culturals diferencials, com ara l'associacionisme que impregna la nostra societat, un aspecte en el qual Reus en representa un bon paradigma, amb entitats centenàries sorgides de la iniciativa ciutadana, protagonistes, i durant molts anys de foscor úniques garanties, de l'activitat cívica, social i cultural. No és aquest moment per a fer-ne una relació, per mi impossible, però sí que voldria aprofitar l'esment per a felicitar-ne dues en particular que em són molt properes: el Reus Deportiu, reconegut amb la Creu de Sant Jordi, i el Centre de Lectura, flamant Premi Nacional de Cultura 2013.

Som una Nació. I què significa ser una nació? És evident que no tots en tenim exactament el mateix concepte, el desenvolupament dels estats-nació va conduir, no sense certa paradoxa, a l'emergència de nacionalismes d'estat amb tendència a fagocitar les veritables nacions en el seu sentit més etimològic, que fa referència a la identificació d'una comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en l'àmbit cultural, jurídic, lingüístic o d'altres.

Amb tot el que té el terme d'ambigu i les controvèrsies a què dona peu, a partir del que se'n pot extreure de comú de els diferents definicions que puguem prendre com a referència, però sobretot de la nostra realitat social, és clar per a tothom, li agradi o no, que Catalunya és ben bé un paradigma de nació, avui sense estat. Un dels elements configuradors d'una nació és la seva llengua. A través d'una mateixa llengua, els

ciutadans d'una nació desenvolupen la seva identitat comuna, comparteixen sensibilitats i enriqueixen, amb els seus matisos, una cultura cada vegada més global. Paradoxalment, l'enfortiment del caràcter global de la comunicació entre diferents cultures representa un perill per a les minoritàries, perquè l'eficiència en la comunicació porta a la concentració en les llengües més potents, dominants. Per això, per tota la història que hi ha darrere de la nostra llengua, per la riquesa cultural que vehicula, la universitat catalana té també, com a element principal de la tercera missió i expressió del compromís amb la societat, l'afavorir el desenvolupament, coneixement i ús del català.

Les diferents llengües no han de ser, i menys en el camp del coneixement, motiu de distanciament, ja que, ben al contrari, enriqueixen i amplien la cultura. Només la incultura o la mala intenció poden explicar els continuats atacs ideològics al català, dels quals enguany n'hem tingut manifestacions fins i tot esperpèntiques, que fan envermellar de vergonya aliena, amb apel·lacions a un presumpte origen ibèric del valencià o amb l'ús acrònims ridículs per tal de, en primer instància, obviar la paraula català, però també, en el fons, per desprestigiar la llengua. Perquè d'això es tracta, de voler sotmetre una nació atacant-la des de diferents fronts, i molt particularment en el seu element troncal: la llengua. El català és i continuarà sent incompreensible i ignominiós terreny de batalla entre una part important d'Espanya, que vol que tot sigui una i castellana, i el nostre país. Estic convençut que la majoria de catalans valorem moltíssim la riquesa del nostre actual bilingüisme; una Catalunya independent, reconeguda al món, segur que continuarà sent bilingüe. Però avui hem de dir, en defensa de la nostra llengua atacada irresponsablement, una frase que trec d'una pel·lícula clàssica, amb un títol la traducció del qual aquí i ara pot semblar un joc de paraules: "Sometimes a great notion", traduït a l'Espanya de Franco per "Casta Invencible". La frase és la divisa de la tossuda família protagonista del film: "Never give a inch". No cedim ni un mil·límetre!

Catalunya és un país que per dimensions culturals, artístiques, socials i econòmiques ocupa un lloc destacat al món. Efectivament, Catalunya es troba a la part d'alta dels països del món en paràmetres de desenvolupament humà (15è lloc del rànquing mundial), econòmics (28a economia del món en PIB/càpita) i també científics (23a en producció científica total i 12a en producció per habitant). Ningú en pot discutir la dimensió suficient al costat de països competitius que s'aguanten ben bé sobre els seus peus en aquest món global, com són tots els nòrdics europeus. Ara bé, a diferència precisament de tots aquests països que ens poden servir de referència per dimensió socioeconòmica: Dinamarca, Suècia, Noruega i Finlàndia, o també més al sud Holanda, o Suïssa, o Àustria, cal que siguem conscients del que constitueix una debilitat nostra: el país experimenta certa tensió territorial, que, alimentada per la necessitat de focalitzar les inversions, prové de la capacitat de projecció internacional i creixement de la seva capital, Barcelona. Certament aquesta capacitat existeix; Barcelona és reconeguda al món molt més enllà del que ho és Catalunya com a país, amb un valor de marca indubtable, indiscutible, que tots hem pogut constatar en alguna ocasió. Les oportunitats existents, el reconeixement internacional i les capacitats pròpies s'associen per tendir a fer de Barcelona la candidata natural de qualsevol gran iniciativa de país, fins al punt d'acabar identificant aquest amb la seva capital.

No m'estendré en detalls i exemples de situacions problemàtiques relacionades amb la saturació dels serveis (energia, aigua, etc.) per excessiva concentració de la demanda. Països amb creixement econòmic accelerat, com Corea, han pogut observar els efectes d'una concentració desmesurada d'activitat a la capital: increments dels costos de transport, augment de la contaminació, manca de disponibilitat de sòl i habitatge, empobriment d'altres regions, etc., efectes que han conduït finalment a comprometre la competitivitat de tot el país. De Corea ben just en percebem la seva capital, mentre que dels països que he

esmentat abans, líders mundials en qualitat de vida, en riquesa, en innovació... en rebem la influència cultural o econòmica a partir d'informacions que ens arriben d'una gran diversitat de ciutats i regions.

Em sembla que la diagnosi és prou clara i que el remei també: cal desenvolupar un país en xarxa, descentralitzant i distribuint els serveis, els punts de generació de coneixement i de presa de decisions. Els fluxos d'informació, de coneixement, de serveis, de productes que se'n derivaran faran, sens dubte, més rica i pròspera tota Catalunya, també Barcelona. Per sintetitzar-ho en una frase diríem que, si es pot créixer com a país, seria un error voler fer-ho exclusivament com a ciutat. En el mateix sentit, la construcció de l'Europa del Coneixement serà tant més ràpida i eficient quant més distribuït, i coordinat, sigui l'esforç i el lideratge.

Aquesta qüestió em porta, per uns moments, a endinsar-me en el nostre particular hinterland, si m'ho permeten, en la regió que agrupa les deu comarques del sud de Catalunya. En el context de país de dimensions i característiques socioeconòmiques més que suficients per sustentar-se per sí mateix, però que pateix d'una anòmala distribució interna, quin és el paper i dimensió de la nostra regió? Aquesta qüestió m'ha amoïnada força els darrers anys, perquè he percebut una constant tendència cap a la centralització universitària o científica justificada per una presumpta major eficiència en l'ús de recursos, mai demostrada (ni demostrable, perquè quan es posen xifres damunt la taula el que es demostra, precisament, és el contrari). Un altre cop, vull fer una aproximació quantitativa a la qüestió: quina dimensió ha de tenir una regió, un país, per justificar una universitat completa? I dic universitat, naturalment, perquè és el que m'implica, però podem llegir un hospital terciari o qualsevol altra infraestructura de país. Hi ha diferents maneres d'enfocar la qüestió, però d'acord amb la idea de construcció d'un país en xarxa, de màxim aprofitament dels seus potencials, el criteri que mantinc és que

hem de buscar la distribució de totes les infraestructures en la mesura que l'àrea d'influència immediata pugui sustentar-les econòmicament. Torno a l'exemple de la universitat. Per ridiculitzar la distribució territorial d'universitats que es va completar a principis dels anys 90, hi ha qui parla d'una universitat a cada província, o cada comarca o sota cada campanar. Com hem vist, una universitat, entesa com a universitat de recerca, completa, que genera i transmet coneixement, és una infraestructura de país. Quantes en pot tenir un país i de quines dimensions? No hi ha manual al respecte, només pràctiques eficients i d'altres que no ho són tant. La realitat de l'Europa competitiva internacionalment, la UE15, és d'una universitat de recerca, completa, per cada 700.000 habitants, amb uns recursos públics no finalistes equivalents al 0.8% del PIB. Per a mi aquestes són les xifres de referència i estic convençut, a partir de la realitat internacional, que també són aplicables a d'altres infraestructures. Una regió com la de Tarragona, amb el Camp i les Terres de l'Ebre que sumen 800.000 habitants i un PIB de l'ordre dels 20.000 M€/any, és capaç de sustentar per ella mateixa una gran infraestructura del coneixement homologable internacionalment, sense discussió i, si m'ho permeten, sense haver de demanar permís ni perdó per existir. Simplement, per un millor funcionament d'un país ben imbricat. Amb aquest plantejament crec que es pot donar resposta cabal a aquests discursos demagògics als quals feia referència. Sense ànim de molestar ningú, sinó només de claredat: a partir de la situació actual, tindria sentit plantejar-se una divisió de la URV? No, perquè una fracció de la nostra població o del PIB no podrien sustentar una universitat completa, competitiva internacionalment. Per aquests mateixos motius, en la hipòtesi de manteniment de l'statu quo econòmic, la Universitat de Malta no podrà ser mai dins el 5% superior del món, malgrat la seva història de segles, mentre que la jove Universitat de Luxemburg sí que hi arribarà o la també jove URV ja hi és.

Un dels efectes de la crisi ha estat la disminució del finançament públic de les universitats catalanes, amb una inversió global no finalista que ha passat del 0,45% al 0,38% del PIB, allunyant-se encara més del que ho estava dels paràmetres europeus. Com a dada a retenir, els remarco que si aquest 0,38% global català actual s'apliqués al PIB de la nostra regió per al finançament de la URV, la nostra universitat rebria una inversió pública de prop de 80 M€, 17 més dels actuals (la qual cosa vol dir que bona part de la riquesa generada a la nostra regió, un 20%, està finançant d'altres universitats catalanes).

La universitat és i sempre ha estat molt rellevant per a la identitat i també per la capacitat d'independència d'un país, la capacitat d'aguantar-se sobre els seus peus. Relacionant-ho un cop més amb el sentit de la Diada, prou bé que ho sabia Felip V quan va abolir els Estudis Generals de Lleida, Barcelona, Girona, Tarragona, Vic, Tortosa i Solsona i va crear la Universitat de Cervera. També ho sabia el poble de Catalunya, que mai li va acabar de donar a aquesta universitat reconeixement i suport. Com diu el professor Josep Antoni Clua, "va néixer pobra, va viure pobra i va acabar en la misèria". Una manca de reconeixement que els catalans, tossuts, hem mantingut fins als nostres dies.

Ens en recordem. Sempre ho hem fet. Però hem de ser conscients que els que han volgut mantenir el poble de Catalunya sotmès a la uniformitat castellana, també. En el fons sempre s'ha tractat del mateix: Catalunya **és** i amb la Diada ho recordem cada any, i si és, si té identitat pròpia, és seva la decisió sobre en quina mesura cedeix i comparteix sobirania amb els pobles veïns, els quals conformen també un entorn cultural, social i econòmic proper i comú. En la mesura que no sigui capaç de prendre aquesta decisió és que es manté d'alguna manera el sotmetiment "por derecho de conquista".

Aquest és exactament el punt. Catalunya és, existeix, hi ha un concepte ben entès per tothom que es diu poble català. I si un poble existeix, ¿és possible que la seva organització, la seva identitat, el seu projecte de futur, siguin decidits o tutelats per un altre? Els llaços de pertinença a un poble, de configuració d'una nació, no són tan materials com culturals i afectius. I aquests es reforcen enormement amb els greuges externs. Una frase atribuïda dubtosament a Ghandi resumeix el procés: Primer t'ignoren, després et ridiculitzen, després t'ataquen, llavors guanyes.

El que em va impressionar més de la gran i històrica manifestació de la Diada de l'any passat va ser l'absoluta naturalitat, fins i tot l'alegria, sense cap agror, amb les quals el poble de Catalunya deixava anar amarres psicològiques. Som, i des del que som ens podem entendre amb tots els pobles, segur que amb els diferents nivells d'afinitat i complicitat que decidirem nosaltres.

La crisi ens ha fet més palesa la realitat. A través de l'economia s'han fet més evidents a tothom les restriccions a les nostres capacitats de decisió. I això, unit amb la determinació mostrada fa un any, fa de la Diada de demà un esdeveniment singular. Efectivament, ens trobem davant d'un moment crític de la nostra història; un moment en el qual malauradament es fa també evident una de les nostres característiques com a poble: la nostra infinita capacitat per matisar les posicions, cadascú provant de fer valer la seva. En aquests moments és més necessari que mai centrar l'atenció en l'essencial: la realitat de Catalunya, un país democràtic i modern que, des del respecte a la identitat de tots els pobles i la llibertat a decidir com comparteix esforços amb els veïns, pot i vol ocupar el seu lloc al món.

Una altra de les singularitats del nostre poble és que al llarg de la història ha donat al món grans personatges universals que han aprofitat la seva privilegiada situació per fer apologia i defensa de Catalunya. És molt

conegut el cas de Pau Casals i el seu emocionant discurs a l'ONU l'any 1971, amb Franco encara viu. En un sentit semblant, però no tan conegut, voldria avui recordar també el cas d'un altre gran català universal, Josep Trueta, qui, des de la càtedra de Cirurgia Ortopèdica a Oxford, va publicar "The Spirit of Catalonia". Com diu el meu fill Josep, que me l'ha donat a conèixer, *L'esperit de Catalunya* és un llibre d'exili, d'amor i d'enyorança, però també un acte humanista de rebel·lió, d'optimisme i de propaganda. Josep Trueta, com Pau Casals a l'ONU, va voler mostrar, com diu als primers capítols, la contribució del poble català al desenvolupament de la vida cultural europea, i el paper que va jugar en la construcció de l'estructura interna de la nostra civilització moderna. El que Josep Trueta remarca amb tot detall és precisament l'esperit democràtic del poble català, que va conduir al primer sistema parlamentari d'Europa a l'edat mitjana. L'associació de la idea de Catalunya a la idea de democràcia també la fa directament un altre català destacat, qui dóna nom a la nostra Universitat: Antoni Rovira i Virgili. En el llibre *Defensa de la Democràcia*, a l'article "La nostra democràcia", rebutja els que identifiquen la Revolució Francesa com l'origen de la democràcia moderna, tot dient que "...el règim democràtic contemporani s'enllaça amb l'antiga tradició d'alguns pobles, tradició trencada pels segles d'absolutisme monàrquic. A Catalunya, la democràcia es confon amb l'ànima racial."

Per acabar, una cita més, del final del llibre de Josep Trueta, que crec interessant de recuperar aquest vespre, davant la nostra Diada. Recordem que el va escriure l'any 1949, temps de plena foscor a Espanya, però també de recuperació a Europa. Diu Josep Trueta: "Un cop més, en el futur pròxim, Catalunya tornarà, pacífica i desitjosa de ser una bona veïna, si els altres li són bons veïns, o bé brusca i una font de permanents problemes, si és torturada. Pel bé de totes les nacions, i especialment d'Espanya, podem expressar fervorosament l'esperança que Catalunya està assistint al final del seu interludi tràgic."

De tant en tant, al llarg d'aquest text he anat deixant anar una paraula associada al nostre poble: tossut. Enguany hem pogut veure com un tema relativament poc conegut de Lluís Llach, Tossudament alçats, tancava el Concert per la Llibertat i simbolitzava així la posició avui del poble català. Tot i les dificultats de certs moments, derrotes, humiliacions, maledicències i èpoques fosques, el nostre poble ha sabut sobreposar-se i mirar endavant. La nostra història ens ensenya que en temps com els actuals de crisi, cal no defallir, transformar les febleses en forteses i enriquir-nos amb l'experiència viscuda per construir un futur millor. Som hereus d'un país i d'una cultura que tenia totes les cartes per desaparèixer, però, malgrat èpoques i episodis complexos, encara hi som, tossudament alçats, i honorem i recordem precisament els molts que ho han fet possible.

Que tinguem tots una molt bona Diada!